ISSN (print) 2708-7530
Наукові перспективи № 12(54) 2024

УДК 343.44(045)(477)

https://doi.org/10.52058/2708-7530-2024-12(54)-1303-1311

Резніченко Ганна Семенівна доцент кафедри кримінально-правових дисциплін, кандидат юридичних наук, доцент, Одеський державний університет внутрішніх справ, м. Одеса, тел.: (067) 183-47-58, https://orcid.org/0000-0001-6386-4154

Чекмарьова Ірина Миколаївна професор кафедри кримінального права та кримінології, кандидат юридичних наук, доцент, Одеський державний університет внутрішніх справ, м. Одеса, тел.: (067) 183-47-58, https://orcid.org/0000-0003-3167-2144

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ ОБ'ЄКТИВНИХ ОЗНАК ПОРУШЕННЯ НЕДОТОРКАНОСТІ ЖИТЛА

Анотація. Стаття присвячена висвітленню проблем об'єктивних ознак порушення недоторканості житла. Доводиться поширеність цього кримінального правопорушення останнім часом у структурі злочинності України.

Досліджуються особливості об’єкта порушення недоторканості житла. Розкривається зміст понять «житло» та «інше володіння особи». Доводиться, що під час кваліфікації вказаного кримінального правопорушення звертаються до тлумачення цих термінів, які зазначені у Кримінальному процесуальному кодексі України, проте така ситуація не сприяє вірній та однозначній кваліфікації кримінального правопорушення. Доводиться доцільність закріплення тлумачення понять «житло» та «інше володіння особи» у примітці до статті 162 КК України.

При дослідженні об’єктивної сторони порушення недоторканості житла, аналізуються дії, що складають зміст об’єктивної сторони цього кримінального правопорушення. Доводиться, що за час свого існування у Кримінальному кодексі України, до статті 162 КК вносилися зміни, якими доповнювалась об'єктивна сторона цього кримінального правопорушення, але вони носили фрагментарний та тимчасовий характер, тож фактично об'єктивна сторона цього кримінального правопорушення не зазнала суттєвих змін. Доводиться, що кримінальна відповідальність за ст.162 КК України наступає саме за незаконне проникнення до житла особи. Зазначається, що законним буде проникнення у трьох випадках: у випадках, які закріплені у нормативно-правових актах України, на підставі ухвали суду та, якщо це здійснюється з дозволу власника житла або особи, яка там на законних підставах проживає.

Ознака незаконності передбачає, що ніхто не має права проникнути до житла чи іншого володіння особи з будь-якою метою, інакше як лише за добровільною згодою особи, яка ними володіє, або на підставі ухвали слідчого судді. Ознака проникнення передбачає саме протиправний характер таких дій. Аналізуються підходи до розуміння ознаки «незаконне» проникнення.

Ключові слова: недоторканість житла, порушення, об'єкт, об'єктивна сторона, кримінальна відповідальність

Reznichenko Hanna Semenivna associate professor of the Department of Criminal Law, candidate of legal sciences, associate professor, Odesa State University of Internal Affairs, Odesa, tel.: (067) 183-47-58, https://orcid.org/0000-0001-6386-4154

Chekmaryova Iryna Mykolaivna professor of the Department of Criminal Law and Criminology, candidate of legal sciences, associate professor, Odesa State University of Internal Affairs, Odesa, tel.: (067) 183-47-58, https://orcid.org/0000-0003-3167-2144

SOME PROBLEMS OF OBJECTIVE SIGNS OF VIOLATION OF THE INVITALITY OF HOUSING

Abstract. The article is devoted to highlighting the problems of objective signs of violation of the inviolability of housing. The recent prevalence of this criminal offense in the criminal structure of Ukraine is proved.

The peculiarities of the object of violation of the inviolability of housing are being studied. The meaning of the concepts "housing" and "other property of a person" is revealed. It is proven that during the qualification of the specified criminal offense, they refer to the interpretation of these terms, which are specified in the Criminal Procedure Code of Ukraine, but this situation does not contribute to the correct and unambiguous qualification of the criminal offense. The expediency of fixing the interpretation of the concepts "housing" and "other property of a person" in the footnote to Article 162 of the Criminal Code of Ukraine is proven.

When investigating the objective side of violation of the inviolability of housing, the actions that make up the content of the objective side of this criminal offense are analyzed. It is proven that during its existence in the Criminal Code of Ukraine, amendments were made to Article 162 of the Criminal Code, which supplemented the objective side of this criminal offense, but they were of a fragmentary and temporary nature, so in fact the objective side of this criminal offense did not undergo significant changes. It is proven that criminal responsibility under Article 162 of the Criminal Code of Ukraine is imposed precisely for illegal

entry into a person's home. It is noted that trespassing will be legal in three cases: in cases stipulated in the normative legal acts of Ukraine, on the basis of a court order, and if it is carried out with the permission of the home owner or a person who legally lives there. The sign of illegality implies that no one has the right to enter the dwelling or other property of a person for any purpose, other than only with the voluntary consent of the person who owns them, or on the basis of the decision of the investigating judge. The sign of penetration implies precisely the illegal nature of such actions. Approaches to understanding the signs of "illegal" penetration are analyzed.

Keywords: inviolability of housing, violation, object, objective party, criminal responsibility

Постановка проблеми. Стаття 30 Конституції України гарантує кожному громадянину недоторканість житла. Не допускається проникнення до житла чи до іншого володіння особи, проведення в них огляду чи обшуку інакше як за вмотивованим рішенням суду [1]. У статті 12 Загальної декларації прав і свободи людини (1948) зазначено, що: «Ніхто не може зазнавати безпідставного втручання у його особисте і сімейне життя, безпідставного посягання на недоторканність його житла, тайну його кореспонденції або на його честь і репутацію. Кожна людина має право на захист закону від такого втручання або таких посягань» [2]. У той же час загальновідомо, що ні Конституція, ні міжнародні документи не створюють механізму захисту зафіксованих у них прав, вони просто декларують такі права. Конкретні механізми захисту прав, закріплених в Конституції України, у тому числі і права на недоторканність житла, закріплені в різних галузях права, але найбільш ефективним є кримінально-правовий захист. Кримінальна відповідальність за «Порушення недоторканості житла» передбачена статтею 162 КК України [3].

За відомостями, які вказані у Звіті судів першої інстанції про розгляд матеріалів кримінального провадження і розміщені на офіційному сайті Судової влади України, у 2022 році на судовому розгляді в судах першої інстанції перебувало 573 кримінальних провадження за статтею 162 КК України щодо 980 осіб, з яких 346 особи були визнані винними у скоєнні даного кримінального правопорушення і засуджені, у 2023 році – 1097 кримінальних проваджень щодо 1205 осіб, з яких 491 особа визнана винною і засуджена [4]. Статистичні відомості свідчать про тенденцію збільшення кількості порушених кримінальних проваджень за цієї категорією прав, а отже поширеність цього кримінального правопорушення на території України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми кримінальної відповідальності за порушення недоторканності житла або іншого володіння

особи досліджували О.О. Кваша, О.М. Литвак, М.І. Мельник, А.А. Музика, В.О. Навроцький, О.М. Костенко, П.С. Матишевський, П.Л. Фріс, М.І. Хавронюк та інші, проте проблеми кримінальної відповідальності за порушення недоторканості житла в умовах воєнного стану все ще потребують свого дослідження.

Метою статті є дослідження особливостей об'єктивних ознак незаконного проникнення до житла та формування пропозицій щодо удосконалення ст.162 КК України, яка передбачає кримінальну відповідальність за це діяння.

Виклад основного матеріалу. Основним безпосереднім об'єктом складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 162 КК України, є правовідносини, пов'язані з реалізацією права людини на недоторканність житла або іншого володіння особи.

Поняття житлового фонду зазначено у статті 4 Житлового кодексу України. До житлового фонду включається державний, громадський, приватний житловий фонд, фонд житлово-будівельних кооперативів та житловий фонд соціального призначення. До житлового фонду включаються також жилі будинки, що належать державно-колгоспним та іншим державно-кооперативним об'єднанням, підприємствам і організаціям [5].

Згідно ч. 2 ст.233 КПК України під житлом особи розуміється будь-яке приміщення, яке знаходиться у постійному чи тимчасовому володінні особи, незалежно від його призначення і правового статусу, та пристосоване для постійного або тимчасового проживання в ньому фізичних осіб, а також всі складові частини такого приміщення. Не є житлом приміщення, спеціально призначені для утримання осіб, права яких обмежені за законом.

Під іншим володінням особи розуміються транспортний засіб, земельна ділянка, гараж, інші будівлі чи приміщення побутового, службового, господарського, виробничого та іншого призначення тощо, які знаходяться у володінні особи [6].

Під час кваліфікації порушення недоторканості житла до уваги приймається поняття житла та іншого володіння особи, яке передбачене у Кримінальному процесуальному кодексі України. Проте потрібно звернути увагу на те, що кримінальне право є матеріальною галуззю права, яка визначає, які діяння є кримінальними правопорушеннями та, які міри покарання можуть застосовуватися до винних осіб. Відповідно для здійснення правильної кваліфікації кримінальних правопорушень у тексті кримінально-правових норм повинні використовуватися терміни, тлумачення яких є чітким та зрозумілим, що буде сприяти правильній кваліфікації та відсутності розбіжностей у тлумачення змісту кримінально-правових норм. Оскільки, кримінальна відповідальність за порушення недоторканості житла встановлена у Кримінальному кодексі України, логічно було б закріпити тлумачення поняття «житло» та «інше володіння» безпосередньо у кримінально-правовій нормі. Оскільки

закріплення цих термінів у Кримінальному процесуальному кодексі України направлено на досягнення іншої мети, а саме роз'яснити порядок та вимоги до проведення слідчих (розшукових) дій, що є цілком зрозумілим та логічним для досягнення мети кримінального процесуального законодавства, проте жодним чином не допомагає у вірній кваліфікації кримінальних правопорушень. Приймаючи до уваги викладене вище, пропонуємо статтю 162 КК України доповнити приміткою, у якій закріпити поняття житла та іншого володіння особи.

Об'єктивна сторона передбачає кримінальну відповідальність за: 1) незаконне проникнення до житла чи до іншого володіння особи; 2) незаконне проведення в них огляду чи обшуку; 3) незаконне виселення; 4) інші дії, що порушують недоторканість житла громадян [3].

За час свого існування у КК України, до ст.162 КК України вносилися зміни. Так, у 2014 році Законом України "Про внесення змін до Закону України "Про судоустрій і статус суддів" та процесуальних законів щодо додаткових заходів захисту безпеки громадян" від 16.01.2014 № 721-VII абзац перший частини першої після слів "огляду чи обшуку" був доповнений словами "блокування до них доступу"; у частині другій: абзац перший після слів "вчинені службовою особою" доповнений словами "групою осіб"[7]. Проте цей закон втратив чинність на підставі Закону України "Про визнання такими, що втратили чинність, деяких законів України" від 28.01.2014 № 732-VII [8]. Законом України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо припинення норм законів, схвалених 16 січня 2014 року" від 23.02.2014 № 767-VII в абзаці першому частини першої слова "блокування до них доступу" було виключено; у частині другій: в абзаці першому слова "групою осіб" виключено [9]. Тож фактично об'єктивна сторона цього кримінального правопорушення не зазнала суттєвих змін.

Для з'ясування ознаки "незаконності" проникнення до житла, необхідно з'ясувати випадки "законного" потрапляння до житла особи. У ч.2 ст.30 Конституції України заначено: "У невідкладних випадках, пов'язаних із врятуванням життя людей та майна чи з безпосереднім переслідуванням осіб, які підозрюються у вчиненні злочину, можливий інший, встановлений законом, порядок проникнення до житла чи до іншого володіння особи, проведення в них огляду і обшуку" [1]. Отже, законним буде проникнення у трьох випадках: у випадках, які закріплені у нормативно-правових актах України, на підставі ухвали суду та, якщо це здійснюється з дозволу власника житла або особи, яка там на законних підставах проживає.

Ознака незаконності передбачає, що ніхто не має права проникнути до житла чи іншого володіння особи з будь-якою метою, інакше як лише за добровільною згодою особи, яка ними володіє, або на підставі ухвали слідчого судді.

Особи, які проживають у житлі можуть бути його власниками, членами родини власника, орендарями, членами родини орендаря, тимчасово проживати і т.і. У статті 162 КК України не конкретизується, хто з тих хто проживає або є власником житла повинен дати згоду на проникнення чи потрапляння до житла особи. Отже фактично законним є проникнення, якщо на це дає згоду будь-хто з членів родини власника або інших осіб, які на законних підставах проживають або перебувають у житлі, окрім надання такого дозволу малолітньою або неосудною особою.

Враховуючи підвищену суспільну небезпечність порушення права людини на недоторканність житла або іншого приміщення, законодавець також передбачив, що не є перевищенням меж необхідної оборони і не має наслідком кримінальну відповідальність застосування зброї або будь-яких інших засобів чи предметів для відвернення протиправного насильницького вторгнення у житло або інше приміщення, незалежно від тяжкості шкоди, яку заподіяно тому, хто посягає (ч. 5 ст. 36 КК України) [3].

Кримінальна відповідальність за ст.162 КК України наступає саме за незаконне проникнення до житла особи. Ознака проникнення передбачає саме протиправний характер таких дій, які потрібно відмежовувати від правомірної помилки або казусу.

Наприклад, у Постанові Пленуму Верховного Суду України від 6 листопада 2009 року № 10 «Про судову практику у справах про злочини проти власності» «проникнення» розглядається як незаконне вторгнення до житла, іншого приміщення чи сховища будь-яким способом (із застосуванням засобів подолання перешкод або без їх використання; шляхом обману; з використанням підроблених документів тощо або за допомогою інших засобів), який дає змогу винній особі викрасти майно без входу до житла, іншого приміщення чи сховища [10 (7)].

Так, В.Г. Гончаренко під проникненням розуміє вторгнення у житло з метою вчинення крадіжки (грабежу, розбою) М.І. Панов визначає «проникнення» як незаконне вторгнення до житла, іншого приміщення чи сховища у будь-який спосіб: із застосуванням засобів подолання перешкод або без їх використання [11, с. 73]

Що ж стосується лексичного значення слова «проникнення», то тлумачний словник під ним розуміє «удаючись до хитрощів, обману тощо, спритно пробиратися, прокрадатися куди-небудь» [12(9)].

Проте для настання кримінальної відповідальності за ст.162 КК України значення має саме незаконність такого проникнення, про яку може свідчити: 1) потрапляння до приміщення особи, яка не має жодного юридичного права там перебувати; 2) відсутність дозволу власника, яке може виражатися різними способами та у різних формах: наявність огорожі, замкнені двері, наявність оголошення про недопустимість входження і т.і.

Заслуговує на увагу думка, висловлена Салій І.П., який пропонує першу складову об'єктивної сторони сформулювати як: незаконне проникнення або вторгнення до житла чи іншого володіння особи таємно, відкрито або шляхом обману [13, с. 82]. Автор пояснює свою думку результатами аналізу наукових позицій вчених, на підставі яких дійшов висновку про ототожнення вченими змісту термінів "проникнення" та "вторгнення". Згідно Словника української мови, який під проникненням розуміє — дію за значенням проникнути, проникти. «Проникнути, проникти – удаючись до хитрощів, обману і таке інше – таємно пробиратись, прокрадатись куди-небудь» [14 (25), с. 241]. Під терміном «вторгнення» розуміється дія за значенням вторгнутись (вторгатись): а) те саме, що видиратись, вторгатись; б) вриватись. Під терміном «вдиратись» слід розуміти «входити, вбігати, в'їжджати куди-небудь, пробиваючись силою через певну перепону, перешкоду. Відтінок: входити, вбігати куди-небудь, навально без попередження і дозволу, здіймаючи шум» [15 (26), с. 776].

Висновки. З позицією Салій І.П. можна погодитись, адже дійсно при вчиненні цього кримінального правопорушення може мати місце як проникнення, так і вторгнення. Тож, підтримуємо думку Салій І.П., та пропонуємо викласти ч.1 ст.162 КК України у наступній редакції: "Незаконне *проникнення або вторгнення* до житла чи до іншого володіння особи….." [13, с. 82].

Література:

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text (дата звернення: 14.12.2024);

2. Загальна декларація прав людини : Декларація ООН від 10.12.1948.URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення: 10.12.2024);

3. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № № 2341-III. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text (дата звернення: 03.12.2024);

4. Судова статистика. URL : https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/ (дата звернення: 03.12.2024);

5. Житловий кодекс України : Закон України від 30.06.1983 № 5464-X. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5464-10#Text (дата звернення: 03.12.2024);

6. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/4651-17/find?text=%E6%E8%F2%EB%EE (дата звернення: 10.12.2024);

7. Про внесення змін до Закону України "Про судоустрій і статус суддів та процесуальних законів щодо додаткових заходів захисту безпеки громадян" : Закон України від 16.01.2014 № 721-VII. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/721-18#Text (дата звернення: 10.12.2024);

8. Про визнання такими, що втратили чинність, деяких законів України : Закон України від 28.01.2014 № 732-VII. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/732-18#Text (дата звернення: 10.12.2024);

9. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо припинення норм законів, схвалених 16 січня 2014 року : Закон України від 23.02.2014 № 767-VII. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/767-18#Text (дата звернення: 10.12.2024);

10. Про судову практику у справах про злочини проти власності : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 6 листопада 2009 року № 10. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0010700-09#Text (дата звернення: 03.12.2024);

11. Яновська О. Г., Біцай А.В., Саєнко Г. Ю. До питання визначення «проникнення» як кваліфікуючої ознаки злочинів проти власності. *Вісник кримінального судочинства.* 2018. № 3. С.71-78.

12. Словник. Портал української мови та культури. URL : https://slovnyk.ua/index.php?swrd=%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%BD%D0%B8%D0%BA%D0%B0%D1%82%D0%B8 (дата звернення: 03.10.2024);

13. Салій П.І. Об'єктивна сторона складу злочину порушення недоторканності житла та іншого володіння особи. *Юридична наука.* 2013. № 10. С.79-90.

14. Словник української мови. Т. 8. К. : Вид-во «Наукова думка», 1977. 920 с.

15. Словник української мови. Т. 1. К. : Вид-во «Наукова думка», 1971. 799 с.

References:

1. Konstytutsiya Ukrayiny [Constitution of Ukraine] (n.d.) *zakon.rada.gov.ua* Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text [in Ukrainian].

2. Zahal′na deklaratsiya prav lyudyny [Universal Declaration of Human Rights] (n.d.) *zakon.rada.gov.ua* Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text [in Ukrainian].

3. Kryminal′nyy kodeks Ukrayiny [Criminal codex of Ukraine] (n.d.) *zakon.rada.gov.ua* Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text [in Ukrainian].

4. Sudova statystyka [Judicial statistics] (n.d.) court.gov.ua Retrieved from https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/ [in Ukrainian].

5. Zhytlovyy kodeks Ukrayiny [Housing Code of Ukraine] (n.d.) *zakon.rada.gov.ua* Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5464-10#Text [in Ukrainian].

6. Kryminal′nyy protsesual′nyy kodeks Ukrayiny [Criminal Procedure Code of Ukraine] (n.d.) *zakon.rada.gov.ua* Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/4651-17/find?text=%E6%E8%F2%EB%EE [in Ukrainian]

7. Zakon Ukrayiny "Pro vnesennya zmin do Zakonu Ukrayiny "Pro sudoustriy i status suddiv ta protsesual′nykh zakoniv shchodo dodatkovykh zakhodiv zakhystu bezpeky hromadyan" [Law of Ukraine "On Amendments to the Law of Ukraine "On the Judiciary and the Status of Judges and Procedural Laws Regarding Additional Measures to Protect the Safety of Citizens"] (n.d.) *zakon.rada.gov.ua* Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/721-18#Text [in Ukrainian].

8. Zakon Ukrayiny "Pro vyznannya takymy, shcho vtratyly chynnist′, deyakykh zakoniv Ukrayiny" [Law of Ukraine "On recognition of certain laws of Ukraine as having lost their validity"] (n.d.) *zakon.rada.gov.ua* Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/732-18#Text [in Ukrainian].

9. Zakon Ukrayiny "Pro vnesennya zmin do deyakykh zakonodavchykh aktiv Ukrayiny shchodo prypynennya norm zakoniv, skhvalenykh 16 sichnya 2014 roku" [Law of Ukraine "On amendments to some legislative acts of Ukraine regarding the termination of norms of laws approved on January 16, 2014"](n.d.) *zakon.rada.gov.ua* Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/767-18#Text [in Ukrainian].

10. Postanova Plenumu Verkhovnoho Sudu Ukrayiny "Pro sudovu praktyku u spravakh pro zlochyny proty vlasnosti" [Resolution of the Plenum of the Supreme Court of Ukraine " On judicial practice in cases of crimes against property"] (n.d.) *zakon.rada.gov.ua* Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/767-18#Text [in Ukrainian].

11. Yanovs′ka O. H., Bitsay A.V., Sayenko H. YU. (2018). Do pytannya vyznachennya «pronyknennya» yak kvalifikuyuchoyi oznaky zlochyniv proty vlasnosti [On the issue of defining "penetration" as a qualifying feature of crimes against property] *Visnyk kryminal'noho sudochynstva - Herald of criminal justice*. №3, 71-78 [in Ukrainian].

12. Slovnyk. Portal ukrayins′koyi movy ta kul′tury [Dictionary. Ukrainian language and culture portal] (n.d.) *slovnyk.ua* Retrieved from https://slovnyk.ua/index.php?swrd=%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%BD%D0%B8%D0%BA%D0%B0%D1%82%D0%B8 [in Ukrainian].

13. Saliy P.I. (2013). Ob″yektyvna storona skladu zlochynu porushennya nedotorkannosti zhytla ta inshoho volodinnya osoby [The objective aspect of the crime of violation of the inviolability of a person's home and other possessions]. *Yurydychna nauka - Legal science*. № 10, 79-90 [in Ukrainian].

14. Slovnyk ukrayins′koyi movy [Dictionary of the Ukrainian language]. 1977, 920 [in Ukrainian].

15. Slovnyk ukrayins′koyi movy [Dictionary of the Ukrainian language]. 1971, 799 [in Ukrainian].